

ความเป็นมาและความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา

โครงการพัฒนาพื้นที่อันเกิดจากนโยบายของผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดิน โดยมีผลให้คนที่อยู่อาศัยหรือผู้เช่าเดิมต้องออกจากพื้นที่ มักจะปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนด้วยการต้องหาแหล่งที่อยู่ใหม่ และหลายแห่งยังกลายเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าของที่ดินและผู้เช่าอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การไล่อพยพพื้นที่ชุมชนบ้านครัวเพื่อสร้างทางด่วน ในปี 2530 มีการต่อรอง ตอบโต้กันระหว่างรัฐกับชาวบ้านอย่างยืดเยื้อยาวนานเป็นระยะเวลา กว่าสิบปี (ซูลีรัตน์ เจริญพร 2542:1) หรืออย่างในแผนพัฒนารัฐธรรมนูญซึ่งเกิดขึ้นในปี 2525 ที่มีเป้าหมายอนุรักษ์และพัฒนาโดยเน้นการเปิดมุมมองและพื้นที่โล่ง ผ่านการดำเนินงานในโครงการย่อยๆกว่า 20 โครงการ (ธีรยุทธ บุญมี 2544:78) ส่วนหนึ่งจากแผนพัฒนานี้ได้ทำให้ชุมชนหรือย่านดั้งเดิมหายไป ผู้คนที่อาศัยอยู่ในหลายพื้นที่ เช่น บริเวณท่าพระจันทร์ – ท่าช้าง ท่าเตียน ป้อมมหากาฬ วัดสระเกศ รวมทั้งนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ต่างออกมาเคลื่อนไหว เรียกร้องกับความไม่เป็นธรรมต่อรัฐ และกรุงเทพมหานคร ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา และกรณีที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ในปี 2549 บริเวณชุมชนห้วยหลี่ ซอยเจริญกรุง 52 วัดยานนาวาในฐานะเจ้าของพื้นที่ มีโครงการที่จะพัฒนาที่ดินเพื่อสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแก่วัดมากขึ้น คนที่เช่าอยู่อาศัยในที่ดินวัดมาหลายปีต้องถูกให้ออกจากพื้นที่ ทำให้เกิดข้อพิพาทขึ้นระหว่างวัดกับคนในพื้นที่ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีได้มีข้อยุติ (อิโคโมสไทย ธ.ค.49 - มี.ค.50) ปรากฏการณ์ที่เกิดเหล่านี้จึงกลายเป็นปัญหาที่สำคัญของสังคมเมืองในปัจจุบัน และนับวันยิ่งขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ

พื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิซึ่งเป็นย่านการค้าสำคัญ ตั้งอยู่ในใจกลางกรุงเทพมหานคร ระหว่างมุมถนนเยาวราชตัดกับถนนจักรวรรดิ (แยกวัดตึก) เขตสัมพันธวงศ์ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เกิดปัญหาในลักษณะเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้น โดยเมื่อช่วงกลางปี พ.ศ.2545 ที่ผ่านมา ได้เกิดเหตุการณ์ที่สื่อเค้าถึงความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่จะมีต่อสถานที่และอนาคตชีวิตของผู้คนในพื้นที่แห่งนี้ เมื่อสัญญาเช่าของคนในพื้นที่ได้หมดลง และจะทำการต่อ

สัญญาใหม่กับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ แต่ทว่าได้มีบริษัทนายทุนแห่งหนึ่งได้เข้าไปยับยั้งข้อเสนอกการพัฒนาพื้นที่ใหม่ โดยอ้างว่าคนในพื้นที่เห็นชอบด้วยกับโครงการพัฒนา สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ถือครองที่ดินโดยชอบตามกฎหมายจึงได้ลงนามในสัญญาโดยมอบให้บริษัทนายทุนแห่งนี้เข้าไปพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นระยะเวลาเช่า 30 ปี โดยมีผลตอบแทนให้สำนักงานทรัพย์สินฯ 400 – 500 ล้านบาท บริษัทนายทุนดังกล่าวได้จัดทำโครงการลำเพ็งเทอดเชินเตอร์ ซึ่งเป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่ขึ้นมา โดยมีกาให้เหตุผลว่าพื้นที่บริเวณนี้มีสภาพทรุดโทรมและเป็นชุมชนที่หนาแน่น ไม่เหมาะต่อการค้าขายในสภาวะปัจจุบัน สมควรที่จะได้รับการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้นจากเดิม อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมธุรกิจการค้าในละแวกใกล้เคียง (ฐานเศรษฐกิจ 7 มีนาคม 2546) ถัดมาในปี 2546 ผลกระทบของโครงการนี้ได้นำมาสู่การบอกเลิกสัญญาเช่าพื้นที่และให้ผู้เช่าขนย้ายทรัพย์สินออกจากอาคารทั้งหมดภายใน 30 วัน ซึ่งผู้คนในพื้นที่ไม่เคยรับรู้ หรือมีการชี้แจงอย่างเป็นทางการต่อการยกเลิกสัญญาแม้แต่น้อย (พรชัย ลากดำรงค์ 2547 : 7 - 9) ยิ่งไปกว่านั้นทางโครงการศูนย์การค้าที่จะพัฒนาขึ้นมาใหม่ยังได้เสนอเชื้อเชิญให้คนในพื้นที่เช่าซึ่งพื้นที่โครงการศูนย์การค้าที่จะสร้างขึ้นใหม่ ในราคาตารางเมตรละ 130,000 บาทขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นราคาที่สูงมาก และสิทธิในที่ดินนี้จะต้องเช่าพื้นที่เฉพาะชั้น 3 – 5 เท่านั้น (บริษัท เน็กซ์สพรอพเพตี คอลลิคัลแทนท์ จำกัด หนังสือลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2546 เรื่อง สิทธิพิเศษสำหรับผู้เช่า) หากประเมินถึงผลประโยชน์ที่ทางบริษัทนายทุนได้รับจะมีมูลค่าหลายพันล้านบาท ทั้งๆที่ในข้อเท็จจริงแล้วแบบแปลนของโครงการดังกล่าวยังมิได้รับการอนุมัติจากกรุงเทพมหานคร แต่กลับนำมาเปิดให้คนในพื้นที่เช่าซึ่ง โดยเฉพาะพื้นที่ของเขตสัมพันธวงศ์ที่เป็นบริเวณส่วนต่อเนื่องกับเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีข้อบัญญัติของกรุงเทพมหานครควบคุมการก่อสร้างอาคารสูงอยู่

ผลที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการสร้างศูนย์การค้าขนาดใหญ่ในพื้นที่นี้จะเข้ามาทำลายความเป็นย่านการค้าที่มีมาอย่างยาวนานที่ผู้อยู่อาศัยได้สั่งสมประสบการณ์ เครือข่ายทางการค้า และข้อมูลทางธุรกิจ ซึ่งประเมินคุณค่ามิได้ สร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่แห่งนี้อย่างมหาศาล รวมทั้งยังเป็นการทำลายคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ เพิ่มความแออัด และยังก่อให้เกิดปัญหาการจราจรที่ติดขัดตามมาในภายหลัง

จากผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจึงทำให้คนในพื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิ รวมตัวเคลื่อนไหวต่อสู้
 อย่างเป็นทางการ มีการเลือกคณะกรรมการทำงาน เพื่อเป็นตัวแทนของคนในพื้นที่ดำเนินการ
 แก้ไขปัญหา โดยในระหว่างปี 2546 - 2547 ได้มีการยื่นหนังสือต่อกรมศิลปากรหลายครั้ง
 เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ และจุดยืนของคนในพื้นที่ที่จะคัดค้านการทำลาย
 เอกลักษณะคุณค่าของอาคารและวิถีชีวิตของย่านการค้าแบบดั้งเดิมลง ต่อต้านนายทุนคนนอก
 ที่จะเข้ามากำหนดความเป็นไปของพื้นที่ มีการทวายฎีกา รวมทั้งได้มีการเจรจากับสำนักงาน
 ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อขอปรับปรุงสัญญาเช่าอาคาร เป็นระยะเวลา 30 ปี โดยคน
 ในพื้นที่จะจ่ายผลตอบแทนเป็นเงิน 1.8-2.2 ล้านบาทต่อคุหา รวมเป็นเงินประมาณ 412-
 503 ล้านบาท เพื่อชดเชยเงินที่กลุ่มบริษัทดังกล่าวเสนอให้กับสำนักงานทรัพย์สินฯ
 นอกจากนี้ ยังได้มีการเสนอแผนงานบูรณะอาคาร และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ให้มีรูปแบบที่
 เหมาะสมสอดคล้องกับหลักวิชาการอนุรักษ์ โดยจะมีการจัดตั้งองค์กรที่เป็นนิติบุคคลขึ้นมา
 สำหรับรับผิดชอบการดำเนินการบริหารกองทุนอนุรักษ์ และจะเรียนเชิญผู้แทนจากสำนักงาน
 ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร สถาบันการศึกษา มาเป็นที่
 ปรีกษา ซึ่งการดำเนินงานทั้งหมดจะใช้เงินลงทุนของคนในพื้นที่เอง

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิ นับเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจศึกษา
 เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากได้สะท้อนให้เห็นถึงความคิด มุมมอง การใช้และให้ความหมายต่อพื้นที่
 ทั้งจากหน่วยงานหรือ องค์กรต่างๆที่เข้ามาเกี่ยวข้อง มีอำนาจต่อการจัดการพื้นที่ และ
 กลุ่มคนในพื้นที่ที่ทำการตอบโต้ ปะทะ ต่อรองกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเหตุการณ์ทั้งหมดเหล่านี้
 ล้วนเป็นผลมาจากความพยายามในการสะสมทุน โดยการเพิ่มและทำกำไรจากพื้นที่ของฝ่าย
 ต่างๆภายใต้ระบบทุนนิยม จนไปนำสู่รูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมอันหลากหลาย
 การศึกษาในครั้งนี้จึงน่าจะช่วยเพิ่มเติมความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวได้อีกแง่มุมหนึ่ง

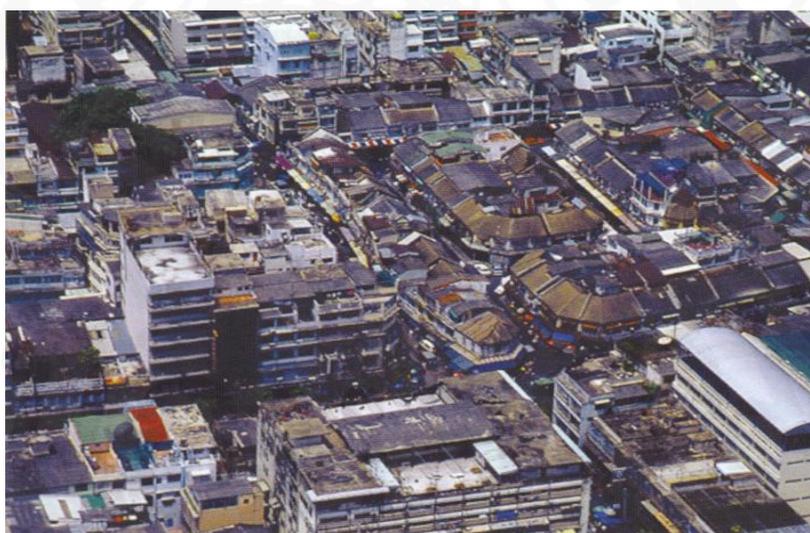
วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิ
2. เพื่อศึกษาพลวัตความสัมพันธ์ของบุคคลกลุ่มต่างๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ย่าน
 เลื้อนฤทธิ ทั้งในเชิงการให้ความหมายต่อพื้นที่จากมุมมองของแต่ละฝ่าย การใช้อำนาจ
 การต่อรองในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้พื้นที่

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษาในด้านกายภาพ ผู้วิจัยพิจารณาจากพื้นที่ทางกายภาพของย่านเลื่อนฤทธิ์โดยยึดขอบเขตข้อมูลของสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์เป็นหลัก กล่าวคือ พื้นที่ทางด้านทิศเหนือติดต่อกับถนนเยาวราชและตลาดคลองถม ด้านทิศใต้ติดกับถนนวานิช 1 และตลาดการค้าสำเพ็ง ด้านทิศตะวันออกติดกับถนนมหาจักร และตลาดการค้าสำเพ็ง และด้านทิศตะวันตกติดกับถนนจักรวรรดิ และย่านการค้าตลาดสะพานหัน เนื้อที่ของย่านโดยรอบประมาณ 6 ไร่เศษ ภายในพื้นที่ประกอบด้วยตึกแถวโบราณ 2 ชั้น และอาคารส่วนที่ต่อเติมจำนวน 225 คูหา โดยมีสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นผู้ถือครองที่ดิน (ดูภาพและแผนที่ประกอบ)

ขอบเขตของการศึกษาในด้านเนื้อหา ผู้วิจัยเน้นศึกษาลักษณะและรายละเอียดต่างๆ ใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1) พัฒนาการของพื้นที่ สภาพของพื้นที่ในปัจจุบัน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมในพื้นที่ ผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ รวมทั้งกลุ่มและปฏิสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ 2) พลวัตความสัมพันธ์ของบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กลุ่มบริษัทนายทุน และคนในพื้นที่ ย่านเลื่อนฤทธิ์ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์จากการมุมมอง การให้ความหมายต่อพื้นที่ และการใช้อำนาจ การต่อรองในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้พื้นที่

ภาพที่ 1.1 มุมสูงบริเวณพื้นที่ทำการศึกษา

ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร (2549:269)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของพื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิจากอดีตถึงปัจจุบัน
2. ทำให้ทราบและสามารถที่จะเปรียบเทียบถึงมุมมองที่มีต่อพื้นที่ รวมทั้งการใช้
อำนาจ การต่อรองในรูปแบบต่างๆจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการ
ใช้พื้นที่
3. เป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งที่สามารถใช้เป็นส่วนประกอบของการวางแผนเพื่อพัฒนา
พื้นที่แห่งอื่นๆในเขตเมืองเก่าได้

สำนักหอสมุด